

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА

(повне найменування вищого навчального закладу)

Кафедра фізичної географії та природокористування

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ
СУЧАСНІ ДОСЯГНЕННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК

Освітній рівень **третій (освітньо-науковий)**

Спеціальність **106 Географія**

Інститут/факультет **геолого-географічний факультет**
(назва інституту, факультету)

Розробник: П'яткова Алла Вікторівна, канд. геогр. наук, доцент кафедри фізичної географії та природокористування

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри фізичної географії та природокористування

Протокол № 1 від "31" серпня 2017 р.

Завідувач кафедри

(проф., Шуйський Ю.Д.)
(прізвище та ініціали)

Обговорено та рекомендовано до затвердження навчально-методичною комісією геолого-географічного факультету

Протокол № 1 від "4" вересня 2017 р.

Голова НМК

(к.г.н., доц. Біланчин Я.М.)
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Навчальна програма дисципліни “Сучасні досягнення географічних наук” складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії зі спеціальності 106 Географія.

Предметом вивчення дисципліни є сучасні досягнення науки у сфері географії, з’ясування тенденцій подальшого розвитку географічної науки, означення шляхів розвитку окремих галузей географії, осмислення галузевих і комплексних завдань сучасної географії.

Місце навчальної дисципліни в структурі освітнього процесу.

Навчальна дисципліна є підґрунтям для осмислення ролі географічної науки в цілому та її окремих галузей як у світі теоретичного пізнання всесвіту, так і у прикладних його дослідженнях.

Програма навчальної дисципліни складається з наступних змістових модулів:

1. Географія як система наук
2. Сучасні досягнення географічних наук (за напрямками – фізична географія та природокористування, економічна та соціальні географія, біогеографія та географія ґрунтів, конструктивна географія)

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: формування у здобувачів освіти уявлень про сучасні проблеми географічної науки і методи їх вирішення, а також про невирішені задачі і можливі підходи до їх розв’язання з урахуванням тенденцій розвитку науково-методологічної і методичної бази вітчизняної і світової географії.

Завдання: 1) розглянути основні сучасні досягнення географічної науки; 2) розглянути основні напрямки розвитку сучасної географії та становлення географічних знань; 3) розглянути основні тенденції подальшого розвитку географії та її місце у системі природознавчих наук; 4) розглянути сучасні досягнення окремих галузей географічної науки.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування наступних компетентностей:

- КЗН.03 – здатність засвоювати базові знання основ методології науки, закономірностей її розвитку, розуміння науки як системи знань, діяльності та соціального інституту, класифікації методів наукового знання;

- КЗН.04 - спроможність виконання наукових досліджень з застосуванням сучасних методологічних основ реалізації експерименту, уміння документального оформлення результатів досліджень;

- КЗН.06 - здатність засвоювати базові знання в галузі сучасних інформаційних технологій; уміння використовувати програмні засоби і інтернет-ресурси з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу;

- КЗП.01 – здатність засвоювати фундаментальні знання про фізичну географію материків та океанів, регіональну економічну та соціальну географію, соціально-економічну географію України; географічні основи раціонального природокористування й охорони природи.

Кінцеві програмні результати навчання, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна:

- вміти використовувати сучасні методи пізнання, аналізувати сучасну наукову картину світу, відрізнити наукове знання від поза наукового, визначати фактори, що впливають на розвиток науки, характеризувати екологічні, етичні та економічні вимоги до сучасного експерименту;

- вміти при плануванні, виконанні та обробці результатів науково-дослідних робіт, магістерських дисертацій виділяти та аналізувати елементи логічної структури власної наукової діяльності (об'єкт, предмет, форми, засоби, методи, результат);

- володіння комплексними та прикладними методами дослідження в географії, фундаментальними навичками науково-дослідної роботи;

- вміти аналізувати наукову літературу з метою вибору напрямку досліджень, обрати самостійно або кваліфіковано сприйняти представлену тему досліджень;

- вміти моделювати основні процеси майбутнього дослідження з метою вибору методів дослідження, наявного апаратурного забезпечення або створення нових методик, користуватися нормативно-правовими актами та нормативно-технічною документацією;

- вміти обробляти та аналізувати отримані результати досліджень та документально їх оформляти;

- вміти збирати, обробляти, зберігати та аналізувати наукову географічну інформацію з метою вибору напрямку досліджень за обраною темою з використанням сучасних інформаційних технологій;

- уміння створювати авторські та користуватися стандартними банками комп'ютерних програм і банками даних;

- уміння виконувати інноваційну діяльність щодо впровадження досягнень науко-во-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу;

- вміти користуватись програмами ГІС ArcGis, Mapinfo, Excel. для побудови карт та графіків;

- вміння використовувати отримані фундаментальні знання і практичні навички на всіх етапах виконання науково-дослідної роботи, включаючи пошук необхідної інформації, аналізувати загальні закономірності та регіональну диференціацію економічних і соціальних процесів, вміти давати оцінку сучасного суспільно-географічного положення України та її природно-ресурсного потенціалу безпосереднє виконання дослідів та обговорення отриманих результатів, формулювання теоретичних висновків.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати

- сучасну парадигму розвитку Землі та процеси, які обумовлюють її сучасний стан;

- тенденції розвитку сучасної географічної науки та її окремих галузей, обумовлені загальними тенденціями розвитку науки і запитами сучасної практики;

- нові підходи у географічній науці;
- проблеми, зв'язані зі зміною структури і методики географічної науки;

вміти

- використовувати сучасні методи пізнання,
- аналізувати сучасну наукову картину світу,
- відрізнити наукове знання від позанаукового,
- визначати фактори, що впливають на розвиток науки,
- вміти моделювати основні процеси майбутнього дослідження з метою вибору методів дослідження, наявного забезпечення або створення нових методик,
- аналізувати наукову літературу з метою вибору напрямку досліджень.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 години, що становить 6 кредитів ЄКТС.

2. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Географія як система наук.

Тема 1. Об'єкт і предмет географічної науки.

Визначення географії як фундаментальної науки. Проблема визначення предмету та об'єкту науки. Предмет і об'єкт вивчення географії, їх еволюція протягом розвитку географічних знань. Етапи розвитку географії: компонентний – комплексний – системний – синергетичний – енергоінформаційний. Обґрунтування проблеми взаємодії природи та суспільства. Передмови виділення окремих географічних галузей. Виокремлення об'єкту та предмету галузей географічної науки. Сучасне визначення географії як фундаментальної науки.

Тема 2. Проблеми сучасної географії.

Місце географії у системі сучасних наукових дисциплін. Географія як природнича та соціальна наука. Співвідношення понять «географічна оболонка»,

«ландшафтна оболонка», «біосфера», «ноосфера». Стійкий розвиток: основні риси та перспективи. Проблеми сучасних географічних досліджень: комплексні стаціонарні дослідження, дистанційне зондування Землі, моделювання і прогнозування в географії. ГІС-технології як інструмент сучасної географії. Географічний прогноз. Наукові школи у сучасній географії. Структура сучасної географії, класифікація географічних наук

Змістовий модуль 2. Сучасні досягнення географічних наук.

Тема 1. Галузі географічної науки та їх сучасні ключові проблеми.

Фізична географія та проблеми виокремлення природної компоненти у сучасних ландшафтах, стійкість ландшафтів, класифікація ландшафтів, визначення антропогенного фактору як ведучого у розвитку та динаміці ландшафтів. Економічна та соціальна географія та проблеми сталого розвитку людства, географічні основи розселення, порушення рівноваги у територіальних комплексах різного рангу. Біогеографія та географія ґрунтів та проблеми трансформації і деградації видового та ландшафтного різноманіття, «ерозія цивілізацій», охорона природи та сприяння підтримки сталої еволюції природних систем. Конструктивна географія та географічні основи раціонального природокористування.

Тема 2. Екологізація географічної науки та окремих її галузей.

Екологічний напрямок у географії. Екологізація окремих галузей географічної науки. Геоєкологія як окрема галузь географії, об'єкт, предмет та задачі геоєкологічних досліджень. Ресурси території, природний (географічний) потенціал ландшафту. Географія і сучасні глобальні проблеми людства. Глобальні прогнози та моделі подальшого розвитку географічної оболонки. Функції географічної науки та окремих її галузей. Прикладні, методологічні та теоретичні задачі географічної науки у сучасному світі.

3. Рекомендована література

Базова

1. Арманд А. Д. Самоорганизация и саморегулирование географических систем. Москва : Наука, 1988. 264 с.
2. Багров Н. В. Региональная политика устойчивого развития. Київ : Либідь, 2005. 181 с.
3. Берлянт А. М. Образ пространства : карта и информация. Москва : Мысль, 1986. 238 с.
4. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту : місце і простір : Монографія у 2-х т. Київ : ВПЦ « Київський університет», 2005. Т.1. 503 с.
5. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту : місце і простір : Монографія у 2-х т. Київ : ВПЦ « Київський університет», 2005. Т.12. 431 с.
6. Іщук С. І. Розміщення продуктивних сил і територіальна організація виробництва. Київ : Вид-во Паливода А. В., 2002. 260 с.
7. Капица С. П., Курдюмов С. П., Малинецкий Г. Г. Синергетика и проблемы будущего. Москва : Эдиториал УРСС, 2001. 288 с.
8. Лисецкий Ф.Н., Светличный А.А., Черный С.Г. Современные проблемы эрозиоведения / Под ред. А. А. Светличного. Белгород: Константа, 2012. 456 с.
9. Нэмець К. А., Нэмець Л. М. Теорія і методологія географічної науки : методи просторового аналізу : навч.-метод. Посібник. Харків, вид-во ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 172 с.
10. Петлін В. М. Системна природнича географія. Львів : видавничий центр ЛНУ, 2011. 249 с.
11. Попкова Н. В. Философия техносферы. Москва : ЛКИ, 2008. 344 с.
12. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження : методологія, методи, методика. Одеса, 2005. 632 с.
13. Топчієв О. Г., Мальчикова Д. С., Яворська В. В. Регіоналістика. Навчальний посібник. Херсон: Олді-плюс, 2015. 370 с.

Допоміжна

1. Гродзинський М. Д. Основи ландшафтної екології. Київ: Либідь, 1993. 224 с.
2. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство: навч. посібник, Ч. 1 : Загальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: Вінницька обласна друкарня, 2014. 332 с.
3. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство: навч. посібник. Ч. 2. Регіональне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: Вінницька обласна друкарня, 2015. 328 с.
4. Каштанов А. Н., Лисецкий Ф. Н., Швобс Г. И. Основы ландшафтно-экологического земледелия. Москва: Высшая школа, 1994. 126 с.
5. Костриков С. В. Геоінформаційне моделювання природно-антропогенного довкілля: монографія. Харків: вид-во ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 484 с.

Інформаційні ресурси

1. Електронні атласи, карти та космічні знімки сервісів GoogleMap та GoogleEarth.
2. Інтернет-джерела (періодичні інтернет-видання, підручники, посібники, конспекти лекцій, сайти, пов'язані з охороною земель, водних ресурсів, матеріали конференцій і т. ін.).

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

1. Екзамен з виставленням оцінок за 100-бальною шкалою.
2. Практичні роботи.
3. Контрольні тестові роботи за змістовими модулями.

5. Методи діагностики успішності навчання

1. Екзамен з виставленням оцінок за 100-бальною шкалою. Екзамени є підсумковим етапом вивчення усієї дисципліни або її частини і мають за мету перевірку знань студентів з теорії і виявлення навичок застосування отриманих знань при вирішенні практичних завдань, а також навичок самостійної роботи з

навчальною і науковою літературою. Екзамен дає можливість кожному студенту у порівняно короткий проміжок часу осмислити весь пройдений курс у цілому, сконцентрувати увагу на вузлових його моментах, закріпити у пам'яті його основний зміст.

Відомі два основних види екзаменів: без екзаменаційних білетів — вид найбільш високого рівня, хоча поки що рідко застосовуваний, і за екзаменаційними білетами.

Перший вид екзаменів – екзамен-бесіда — проводиться приблизно так: студенту, який складає екзамен, пропонується для початку бесіди одне запитання і дається деякий час для його обдумування.

Бесіда дає змогу з'ясувати не тільки формальні знання з даного питання, але і поняття його ролі у всьому курсі, його зв'язку з іншими питаннями. При цьому з'ясовується: чи користувався студент при вивченні усього курсу додатковою літературою.

Основна перевага екзамену-бесіди полягає у тому, що у даному випадку надається можливість отримати достатньо повне уявлення про якість підготовки студента з даного курсу і з'ясувати його потенційні можливості у вивченні науки. Випадковість оцінки при такій формі екзамену, як правило, неможлива.

Другий основний тип екзамену — за екзаменаційними білетами — є загальновідомим. У цьому разі особливої уваги потребує складання екзаменаційних білетів. Рівномірне розподілення матеріалу у білетах, різноманітність запитань, повнота охоплення прочитаного курсу, вдалий підбір завдань — усе це значною мірою полегшує хід екзамену і сприяє об'єктивності оцінки. Екзамен за білетами ніяк не виключає бесіди з тим, хто його складає. Мета її полягає у послабленні випадкового фактору, який проявляється при такій формі іспиту. Додаткові запитання при цьому, як правило, задаються з того матеріалу, який висвітлює або побічно торкається у своїй відповіді студент. Але можливі випадки, коли для уточнення оцінки знань доводиться торкатись і інших розділів курсу.

Основні питання для екзаменаційного контролю.

1. Поняття об'єкта та предмета науки.
2. Система понять географічної науки.
3. Суть схеми ієрархії наукових знань: вчення, теорія, концепція, гіпотеза, поняття, термін.
4. Структуризація та ієрархія наукових концепцій
5. Вплив загальнонаукових концепцій на географію.
6. Основні географічні концепції.
7. Комплексний географічний підхід і геосистемна концепція.
8. Концепція геосфер.
9. Геосистемна концепція: поняття, елементи системи та її ознаки.
10. Суть концепції геотехнічних та споріднених із ними систем.
11. Концепція моніторингу навколишнього середовища.
12. Концепція географічної експертизи.
13. Концепція проблемного країнознавства.
14. Концепція поляризованого ландшафту.
15. Морфоструктурна концепція та морфоструктурний аналіз.
16. Концепція стиснення геопростору.
17. Суть концепції стійкості та мінливості геосистем.
18. Концепція природно-ресурсного потенціалу.
19. Концепція ресурсних циклів.
20. Концепція територіальних поєднань природних ресурсів.
21. Концепція глобальної екології.
22. Глобальні проблеми людства та географія.
23. Географо-екологічні теорії і концепції.
24. Географічний детермінізм та інвайроменталізм.
25. Концепції посібілізму та пробабілізму.
26. Концепція меж розвитку та сталого розвитку.
27. Концепція «ландшафтного розмаїття».
28. Концепція «екологічного імператива».
29. Теорія центральних місць.

30. Теорія систем розселення населення.
 31. Концепція єдиної системи розселення.
 32. Концепція глобальних (світових) міст.
 33. Теорія просторової поведінки людини.
 34. Основні концепції соціальної географії.
 35. Концепція енерговиробничих циклів.
 36. Концепція гнучкої територіальної організації виробництва.
 37. Концепція «полюсів зростання».
 38. Теорії регіоналізації та концепції територіальної структури економічного району та рівнів економічного районування.
 39. Концепція функціонально-компонентної структури комплексів.
 40. Концепція територіальної та функціонально-територіальної структури комплексів.
 41. Теорії і концепції держави.
 42. Функціональна теорія держави Р. Хартшорна.
 43. Постмодерністські концепції політичної географії і теорії «конструювання» простору.
 44. Цивілізаційна концепція С. Гантінгтона.
 45. Американські та російські геополітичні та геостратегічні теорії та доктрини.
 46. Геополітичні концепції та доктрин України.
 47. Основні концепції картографії.
 48. Мовна концепція в картографії.
 49. Концепція геоінформаційних систем.
 50. Концепція етнічного (історико-етнічного) районування.
2. Контрольні тестові роботи за змістовними модулями. Оцінюються жорстко за одержаними правильними відповідями.